

De moraal van het verhaal

Als u me nu vraagt hoe *De wetten* en *Het weezinwekkende lot van de oude filosoof Socrates* totstandkwamen, zal ik u antwoorden: 'Zin voor zin.'

'Kunst,' zult u zeggen, want dat had u zelf ook wel kunnen bedenken, en u zult aanhoudend zijn en zeggen dat u dat niet bedoelt, dat u iets anders wilde weten, iets, u weet niet wat, het iets dat iemand ertoe brengt een boek te schrijven, om zo'n boek te schrijven, om schrijver te worden, dat wilt u eigenlijk weleens precies van mij horen, denk ik, vrees ik.

En ik zal u antwoorden dat het me spijt, dat het iets waar naar u vraagt, mij ook onbekend is en dat ik vrees dat dit ook zo moet blijven, dat het schrijven misschien steeds opnieuw begint vanuit de vraag naar het geheim van het schrijven zelf, naar de zin ervan, voor mij en voor u, de lezer. Dat ik dat geheim zelf ook weleens helemaal zou willen doorgronden en dat ik daarom doorga met schrijven, omdat ik dan nog een kans maak en misschien ooit snap waarom ik doe wat ik doe, waarom ik leef en wel zo leef, met en van de pen.

En ik zal u antwoorden dat wat ik ervan te weten ben gekomen, van het schrijven, dat u dat gerust mag weten, dat ik geen enkele reden zie om daarover geheimzinnig te doen.

Er zat niets anders op dan beginnen met het schrijven van een roman, op die dag in februari 1989, want alles wat ik behalve schrijven ook nog wilde was mislukt. Ik had de helft van al mijn dromen versleten en ik had er niet eens zoveel.

Ik heb nooit veel gewild, maar dat weinige wel heel graag. Misschien was ik daardoor altijd nogal verbeterd in het weigeren iets te doen waarvan ik de zin niet inzag.

Vroeger, op de kleuterschool bijvoorbeeld, ontwikkelde ik vrij snel een grote hekel aan zoiets als het uitknippen van voorgestante figuurtjes en aan het inkleuren van voorgetekende tekeningen, waarbij je dan binnen de lijnen moest blijven.

Dus dat deed ik ook niet en daarom kreeg ik straf. Toen was dat nog in de hoek staan of uitgesloten worden van het klassikaal achter de bal aan hollen. Niet naar de poppenkast mogen kijken werd ook beschouwd als heel wreed.

Ik vond dat nogal meevallen. Voor mij kon het niet opwegen tegen het allerergste, namelijk iets te moeten doen waarin ik geen zin had, dus ik had er nogal wat voor over. Op een dag zei de kleuterjuffrouw tegen mijn moeder dat ze het ook niet meer wist en ze vroeg haar om enige pedagogische ondersteuning, van huis uit. Dat het anders met mij nooit iets zou worden op de lagere school, omdat het me aan een bepaald soort discipline ontbrak.

Zoals altijd slaagde mijn moeder er weer eens in mij wijs te maken dat er zo nooit een einde zou komen aan de tijd op de kleuterschool en dat ik nooit zou leren lezen en schrijven, als ik niet eerst die voorgestante poppetjes uitknipte met zo'n lullig, klein schaar-tje.

Ik wilde zielsgraag leren lezen en schrijven.

Sindsdien knipte en kleurde ik me ongens, ik bleef binnen de lijnen en ik mocht naar de eerste klas.

Daar bleek ik van veel meer vaardigheden en kennis de zin niet in te zien. Aardrijkskunde, geschiedenis, biologie, rekenen, ik vond er allemaal niks aan. Maar ik had geleerd. Sommige dingen moesten domweg gebeuren, anders kwam je geen stap verder. Dus deed ik niet meer dan het hoogstnoodzakelijke en daar was ik snel mee klaar. Daarna verveelde ik me, maakte kabaal en kreeg straf. Nu eens moest ik langdurig geknield voor het bord zitten, dan werd ik de gang op gestuurd, zo was er altijd wat.

Mijn grootste vreugde was het leren lezen en schrijven, en sinds ik dat kon was het krijgen van straf een geheim genot, want sinds ik kon schrijven, kwam de straf in de vorm van strafregels. Jarenlang heb ik zorgvuldig verborgen gehouden dat ik liever vijftig keer een zin overschreef uit een boek of een door de juf gedicteerde regel eindeloos op papier zette, ergens afgezonderd, in een hoekje van de klas, dan dat ik klassikaal aan de slag ging met iets wat voor leuk doorging, zoals het leren van de kruissteek of het lijmen van een bedje uit de plankjes van een houten sigarenkistje.

Ik wist niet wat me overkwam.

Ginder, aan een apart gezet tafeltje, nog een eindje verder dan de achterste rij, genoot ik meer dan ooit en ik schreef liever honderd keer 'Amsterdam is de hoofdstad van Nederland' dan vijftig.

Ik was in een klap verslaafd aan het schrijven van straf.

Op de middelbare school, een zeer strenge, waar ze je ook nog strafregels lieten schrijven, heb ik er een beroep van gemaakt en mijn diensten aangeboden als schrijver van anderen strafregels. Handschriften imiteren was voor mij een klein kunstje en hoe meer werk ik had hoe beter, want door het schrijven van steeds dezelfde zinnen raakte ik in een bepaald soort vervoering.

Later heb ik begrepen dat dat nu concentratie is.

In ruil voor mijn verleende diensten kreeg ik sigaretten. Daar kon ik ook al heel vroeg niet genoeg van krijgen.

Er is in mijn leven uiteindelijk weinig veranderd. Je zou kunnen zeggen dat ik, omdat ik er geen zin in heb iets te doen waarin ik geen zin heb, voor straf wel schrijver moest worden. Er zat niks anders op. Het is het enige van het weinige waar ik zin in heb, en waarin ik voor mezelf de zin zie.

Daarom zit ik nog steeds, ergens afgezonderd, de ene regel na de andere te schrijven. En ik ben ook nog steeds verslaafd aan de herhaling, aan het roken en aan die vervoering die concentratie heet. Alleen was het schrijven van *De wetten* en van *Het weezinwekkende lot van de oude filosoof Socrates* geen straf die mij door iemand anders werd opgelegd of een verleende dienst aan een of meerdere klasgenoten, en ik krijg in

ruil voor het schrijven ook allang geen sigaretten meer.

Nu het schrijven geen straf meer is, wat is het dan wel?

Nu het geen ruil meer is, wat levert het dan op?

De vragen rondom het schrijven houden mij nog dagelijks bezig. Of het antwoord dat ik u ga geven de waarheid is, weet ik niet. Het is in ieder geval het antwoord waarmee ik het zelf voorlopig stel. Mocht ik op een waarheid stuiten die ontluisterender is en dus waarschijnlijk waardeer, dan laat ik u dat te zijner tijd wel weten. Vooralsnog zult u van mij niet anders te horen krijgen dan dat schrijven de keuze is voor een manier van leven en, specifieker, voor een manier met anderen te kunnen omgaan.

Journalisten vroegen mij vaak waarom het zo lang geduurd had, waarom ik pas op mijn vijfendertigste debuteerde, terwijl ik mij toch al vroeg behept voelde met de drang die iedere schrijver, zelfs zij die het nooit zullen worden, zo goed kent.

Om wat variatie aan te brengen en het voortdurend onderzocht worden ook voor mijzelf leuk te houden, antwoordde ik nu eens dit en dan eens dat. Nooit te ver bezijden de waarheid, natuurlijk, maar ook nooit helemaal naar eigen tevredenheid.

Het was alsof ik er steeds opnieuw over moest nadenken en telkens kwam er iets anders in mij op. Daarbij komt nog dat ik er al jarenlang over nadacht en op een gegeven moment ben je het zat, de voortdurende gebrekkigheid van je eigen antwoorden, de steeds weer ontglippende kern, alsof

je nooit eens de spijker op de kop kunt slaan en definitief kunt vatten waar het werkelijk om gaat.

Antwoord geven op de vraag waarom ik schrijf is zo moeilijk, omdat het antwoord voor mij samenvalt met de vraag waarom ik leef, wat de zin van mijn leven is. Ik geef het u te doen. Bovendien ben ik behept met een kwezelachtig verlangen naar grote antwoorden en dat maakt de zaak er niet gemakkelijker op. Naarmate mijn leven vordert ben ik de kans op het vinden van verpletterende waarheden dermate klein gaan achten dat ik soms het verlangen zelf van lieverlede op de korrel neem.

Als nooddruftig metafysicus wil ik het liefst de veelvuldigheid van de verschillen overstijgen en een eenduidig antwoord vinden, voor iedereen en voor altijd geldig, wie of wat of waar iemand ook is. Dezelfde zin dus, voor iedereen, zonder meerzinnigheid, als het even kan. Tegenwoordig heb ik alleen steeds vaker van die momenten, en het zijn niet eens mijn meest moedeloze, waarop ik bijna helemaal zeker meen te weten dat het, alle verlangens ten spijt, niet de bedoeling is dat er ooit door iemand een antwoord gegeven kan worden op de vraag naar de zin van het leven. Ook niet door mij.

De zin van het leven is het leven dat je leidt, denk ik. Om mijzelf tevreden te stellen met dit antwoord heb ik aardig wat metafysische drift moeten verloochenen, want u leidt een ander leven dan ik en dat is maar goed ook, maar daar gaat het niet om.

Toch is dit het antwoord waarmee ik het voorlopig stel: de

zin van het leven is het leven dat je leidt. Het is een tautologie van jewelste, je hoort haar donderen van nietszeggendheid, maar toen Mozes aan God vroeg wie Hij was, gaf God zelf ook een tautologisch antwoord: 'Ik ben die ik ben,' zei Hij en daar doen we het toch ook al duizenden jaren mee.

Het antwoord heeft als mankement dat het zo handig is en eerder thuishoort in het sermoen van een listige retoricus dan in dat van een drammerige absolutist.

De handigheid van het antwoord schuilt in de tweeledigheid ervan: het is tegelijkertijd individueel en algemeen. De zin van een individueel leven is de zin van het leven in het algemeen.

Iedereen heeft een leven te leiden en doet dat zoals hij of zij dat doet. En dat is het dan. Het eigen, persoonlijke leven is het antwoord op de vraag naar de zin van ieder leven.

Zinloze levens bestaan niet.

Ik leid het leven van een schrijver.

Daarvoor heb ik gekozen en het antwoord op de vraag naar de zin van mijn leven is onlosmakelijk verbonden met het vertellen, opschrijven en publiceren van verhalen.

Het eerste verhaal dat ik vertelde, is het verhaal van Marie Deniet. Niet voor niets is het niet één verhaal, maar zijn het zeven verhalen, en niet voor niets heet Marie Deniet zelden of nooit Marie Deniet, maar heeft ze even zo vele namen als er vertellers zijn, zoals ik ze nu maar even voor het gemak noem.

Ik heb mijn personage begiftigd met een verlangen dat

mijzelf niet vreemd is: het verlangen een betekenisvol leven te leiden, het verlangen naar een waarheid die de meerduidigheid tenietdoet, het verlangen naar de kennis van het Ene Antwoord, het verlangen naar dat punt waarop de zinvolheid van het bestaan en het geluk elkaar misschien de hand reiken en samen hetzelfde betekenen. Zij wil, net als ik op de dag dat ik met schrijven begon, de keuzes die ze maakt verantwoord vanuit de vraag naar de zin van die keuze. Waarom doe ik dit in plaats van dat? Waarom kies ik voor het schrijven? Wat is dat dan, schrijven? Wat betekent zo'n leven? Voor wie doe je het?

Doodmoe word je ervan, van al die vragen. Doodmoe word je ervan als je het antwoord niet vindt of juist te veel antwoorden.

Zowel tijdens mijn studie Nederlands als tijdens mijn studie filosofie heb ik me met geen andere vragen beziggehouden dan met deze en haar varianten. Ieder onderwerp dat te berde werd gebracht, of dat nu de transformationeel-generatieve grammatica van Chomsky was, de gedichten van Huygens, het uitpluizen van het verschil tussen *Verstand und Vernunft* bij Kant of het doorgronden van de wiskundige formules bij Wittgenstein, ik wist het altijd zo te draaien dat het voor mij een manier was om dichterbij de waarheid van het schrijven te komen en ik ontputselde aan alles wat er geschreven stond, over het geeft niet welk onderwerp, een min of meer verborgen uitspraak over de essentie van het leven als schrijver.

Ik kon niet beginnen eer ik het wist.

Omdat ik het zo graag als een waarheid wilde aantreffen in het boek van een schrijver, zag ik waarschijnlijk de meest bevattelijke waarheid steeds over het hoofd.

En die waarheid schuilt in het genot en in de zinvolheid van het lezen.

Steeds weer lagen er boeken die tegemoetkwamen aan mijn gretigheid als lezer om een antwoord te vinden op een aantal vragen. Steeds weer lag er een ander verhaal waarmee ik de eerder gelezen verhalen kon weerleggen, ontkrachten, bijstellen of aanvullen. Steeds weer had iemand nagedacht over de zin van het bestaan en andere gewichtige zaken en had daarna ook nog eens de moeite genomen alles op te schrijven en de werkelijkheid te duiden via een eigen verhaal. Dat de duidingen voortdurend anders waren en je, als doorgewinterde waarheidszoeker, geen eindpunt bereikte, zag ik opeens als de zin van al die verschillende verhalen. De verhalen moesten elkaar wel tegenspreken, daarin lag hun betekenis. Want stel je voor, bedacht ik, dat het geheime verlangen, dat ten grondslag ligt aan het lezen van telkens weer andere boeken, van andere schrijvers en andere filosofen, dat het verlangen waardoor je doorgaat met lezen en nooit stopt, dat dat verlangen vervuld zou worden en je op een goede dag inderdaad het Ene Boek las dat een antwoord vormde op al je vragen, de oplossing was voor al je problemen, dat de waarheid van het leven bevatte?

Dan zou je je toch het liefst onmiddellijk verhangen?

Dan zou het geen enkele zin hebben verder nog boeken te lezen, dan zou je de aanhanger moeten worden van de

schrijver van het boek van de waarheid en bovendien zou je, zeker als je behept bent met enige predikingsdrift, met de waarheid langs de deuren moeten gaan zeulen om de mensen te bekeren en ze dat Ene, Echt Ware Boek aan te smeren, dat alle andere boeken overbodig maakt.

Zo de waarheid al bestaat, concludeerde ik voor mijzelf, dan staat ze in ieder geval niet in een boek.

Het luchtte me erg op dit te bedenken, en ik geloof dat ik toen al mijn moed verzameld heb, voor mijzelf begonnen ben en mij daarmee voegde in een keten van verhalenvertellers.

Ieder gepubliceerd boek zal bijdragen aan het schenden van het geloof in een monomythe, in de waarheid van het ene boek.

Het boek waarin de waarheid staat, bestaat niet.

Mensen die beweren dat ze de waarheid in pacht hebben, kun je maar beter niet geloven.

Domme mensen weten alles zeker. Daarom zijn domme mensen ook altijd arrogant. Ze voelen zich als de wetenden buiten de gemeenschap van de onwetenden staan. Ze delen niet in de rechtvaardigheid van het algemeen menselijk tekort, namelijk het allemaal niet helemaal zeker te weten, te moeten blijven zoeken, er telkens weer nieuwe boeken op na te moeten slaan, om te lezen dat de een dit verhaal ophangt en de ander dat.

Domme mensen zijn mensen die de vraag en het zoeken naar een antwoord op de vraag overbodig hebben gemaakt

door een absoluut en afdoend antwoord.

Maar als Einstein zich geen vragen had gesteld bij allereerste verschijnselen waarvan het merendeel van de mensen zich niet eens afvroeg hoe het zaakje in elkaar stak of, wat nog erger is, zeker dacht te weten hoe het zat, dan hadden we wel naar die relativiteitstheorie kunnen fluiten. En dan was er minder begrepen van de wereld, van de tijd en de ruimte en van de menselijke blik.

Waarom draaien de maan en de aarde om elkaar heen? Wat hebben die twee met elkaar? Wat is dat voor een bijzondere verhouding? Welk geheimzinnig verbond ketent die lichamen in de ruimte?

Einstein hoedde zich ongetwijfeld voor mijn animisme en hij zal er zich in minder pathetische bewoordingen over uitgelaten hebben, maar met zulke vragen zat hij wel. Alleen de geleerden vinden het blijkbaar niet vanzelfsprekend dat de aarde en de maan om elkaar heen blijven draaien.

Onderzoekers stellen zich simpele vragen. De ideale geleerde is nooit geleerd genoeg, ondervraagt de wereld onophoudelijk en blijft altijd met een aantal vragen zitten. Meestal zijn dat de belangrijkste.

Goddank heb ik het ene antwoord dus niet gevonden. Ik heb geen rust, ik ken de waarheid niet, ik kom nog niet veel verder dan de moraal van het verhaal.

De moraal van het verhaal moet u letterlijk nemen: verhalen zijn van invloed op de manier waarop we interpreteren, betekenis en zin geven aan ons leven, op wat we voor waar

en onwaar slikken. Verhalen hebben te maken met de wetten op grond waarvan we oordelen over de wereld, over de anderen en over onszelf en op grond waarvan we handelen, kortom, met onze moraal.

Hoe meer verschillende verhalen je kent, over hoe de wereld in elkaar steekt of je eigen geschiedenis, hoe meer versies je naast elkaar kunt leggen, des te vrijer ben je in die noodzakelijke taak om keuzes te maken en des te beter verdraag je het om iets niet helemaal zeker te weten.

Stel dat je alleen het verhaal kende over een God die de wereld schiep in zes dagen en zich op de zevende dag ter ruste legde en je nog nooit gehoord had van ene Darwin, die daar een ander verhaal tegenover stelde en van die zeven dagen miljoenen jaren maakte en van Adam en Eva een stelletje gevaarlijke apen? Dan was je toch gek als je niet in God geloofde, dan moest je toch wel?

Als je twee verhalen kent die allebei over hetzelfde iets volkomen anders beweren en liefst het tegendeel, dan pas kun je beginnen met kiezen. Voordat je in staat bent een keuze te maken, moet je vergelijkingen trekken, moet je twijfelen, tobben, zuchten en simmen, in ieder geval moet je even nadenken en dat lijkt mij het grote voordeel ervan. Alles beter dan de gevangene te zijn van een monomythe, van het Ene Verhaal dat geen andere verhalen naast zich duldt en iedereen dezelfde wet voorschrijft. Alles beter dan de stelligheid van betweters die nog nooit het andere verhaal gelezen hebben. Geloven in God is de moeite niet als je niet alle redenen hebt aan Zijn bestaan te twijfelen.

Er kunnen niet genoeg verhalen geschreven of verteld worden, omdat verhalen bijdragen aan de manier waarop mensen met de werkelijkheid omgaan en aan die werkelijkheid betekenis proberen te geven.

In *De wetten* voer ik op de allereerste plaats een lezer ten tonele, Marie Deniet, verslaafd aan verhalen, verslaafd aan kennis, verslaafd aan de interpretaties van de wereld en van haarzelf. In de roman krijgt ze betekenis via de anderen, via de verhalen. Volgens mij gaat het in de echte werkelijkheid niet veel anders. Dat mag u voor mijn part de filosofie achter *De wetten* en het brandpunt van *Het weerzinwekkende lot van de oude filosoof Socrates* noemen.

Wat ben je als niemand een verhaal over je te vertellen heeft? Wie of wat ben je als niemand iets over je te melden heeft? Niemand toch? Of wel? Of niet?

Marie Deniet is nogal driftig op zoek naar een onwankelbaar karakter, naar het vermogen de echte werkelijkheid te zien, zelf, met haar eigen ogen en niet met de ogen van iemand anders, en het is de vraag of dit mogelijk is. Ze wordt uiteindelijk tot een personage in de verhalen van anderen. Ze moet telkens uit het verhaal van anderen ontsnappen om zelf op verhaal te kunnen komen. Ze heeft last van een door de wetenschap en de literatuur besmette kijk op de werkelijkheid, van een ontleend karakter, samengesteld uit van horen zeggen. Je bent zus en je bent zo. Volgens de astrologie ben je die en die, zo staat het in de sterren geschreven, en de psychosomatiek leest je huid en je

ingewanden en zal je dan weleens precies vertellen welke persoonlijkheid hoort bij iemand met een acne vulgaris. Marie Deniet wordt gelezen als een boek en ze krijgt karakter en betekenis toegeschreven door anderen.

Dat is nogal tragisch.

Maar wat veel erger is, is dat het wellicht de enige manier is om karakter te hebben en betekenis te krijgen.

Volgens mij is iedereen, kunstenaar of niet, op een hemelgerende manier afhankelijk van anderen, wanneer het erom gaat betekenis te krijgen. De verhalen die anderen over jou vertellen, maken je voor een deel. Dat kun je nooit helemaal op jezelf en dat heb je nooit volledig in de hand.

Schrijven, dat is volgens mij spreken door te zwijgen, verschijnen zonder persoonlijk aanwezig te hoeven zijn, een plaats innemen in de wereld zonder in den lijve ruimte in beslag te hoeven nemen, de wet stellen door de wetten te schenden, waarheden aan het licht brengen door die gangbare waarheden eens een loer te draaien.

De enige daadwerkelijke ruimte die een schrijver opeist, is de al dan niet minieme oppervlakte op een plank in een boekenkast.

Iedere andere plaats die hij veroverd is voor hemzelf onzichtbaar, ideëel en een geheim van de lezer.

U hoort mij eigenlijk niet te zien, niet te horen. Die boeken van mij, dat zijn toch, zoals alle boeken, een soort plaatsvervangers, mijn plaatsvervangers, ook voor mijzelf, om zelfs de waarheid van mijzelf overhoop te kunnen ha-

len. Die boeken hadden er, bij wijze van spreken, voor moeten zorgen dat ik de rest van mijn leven geen stap meer buiten de deur had hoeven zetten en toch buiten kon zijn, bij u, om u een verhaal te vertellen.

Maar je hebt het niet altijd voor het zeggen, en als ik door het schrijven van literatuur weer met een rottrap buiten in de wereld beland, om daar te spreken over hoe het allemaal zo ver heeft kunnen komen en wat daar de zin van kan zijn, dan lijkt dat, op de een of andere manier, ook wel weer te kloppen.

maart 1991